

ความสำเร็จของการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนและความเชื่อมโยงกับ
เศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านคลองหลวง และชุมชนบ้านคลอง
เป็กนง อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสาคร

The Success of Community Financial Organization Development and Community Economic Linkage : A Case Study of Baan Klong Luang and Baan Klong Peek Nok, Mueang District, Samutsakhon

นพพร จันทรนาชู,¹ พรรณิธิดา เหล่าพวงศักดิ์²

Nopporn Chantaranamchoo,¹ Phunthida Laophungsak²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนา เงื่อนไขความสำเร็จในการพัฒนา และ
ความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรการเงินชุมชนกับเศรษฐกิจชุมชนบ้านคลองหลวง และชุมชนบ้านคลองเป็กนง
อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสาคร โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักรวม 19 คน การรวบรวม
ข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสร้าง
ทฤษฎีฐานราก ผลการวิจัย พบว่า สถาบันการเงินชุมชนต้นแบบบ้านคลองหลวงและกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อ
การผลิตบ้านคลองเป็กนง เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชนด้านการส่งเสริมการประกอบอาชีพ การเปิดพื้นที่ทาง
เศรษฐกิจ การต่อยอดธุรกิจชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชน และการจัดกิจกรรมและงานประเพณีของชุมชน
ส่วนเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน ประกอบด้วย การดำเนินงานตามปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียง ความเชื่อถือนองค์กร บทบาทของผู้นำและคณะกรรมการกลุ่ม ความมีสัจจะ ความ
มีส่วนร่วม การสนับสนุนการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน และการสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและ
สังคม

คำสำคัญ : องค์กรการเงินชุมชน, เศรษฐกิจชุมชน, ความสำเร็จของการพัฒนา

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร email: nopporncu@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์

¹ Assistant Professor, Faculty of Education, Silpakorn University

² Associate Professor, Faculty of Business Administration, South-East Asia University

Abstract

The purpose of this research was to study the process, conditions for success and linkage between community financial organization development and community economies of Baan Klong Luang and Baan Klong Peek Nok, Mueang District, Samutsakhon. Qualitative research methodology was employed and used 19 key informants for the research. Elicitation tools used for data collection were in-depth interview and focus group discussion. Data analysis was done by using content analysis and grounded theory construction. The results revealed that Baan Klong Luang Community Financial Institution and Baan Klong Peek Nok Production Saving Group were a linkage between community financial organizations and community economies in terms of promoting careers, opening economic space, extending community business opportunities, and arranging community welfare, activities and festivals. Conditions for success of community financial organization development comprised an operation based on philosophy of sufficiency economy, organizational trust, leadership and group committee roles, commitment to truth, contribution, supports of community financial organization's operation, economic and social activities.

Keywords: Community Financial Organization, Community Economic, Success of Development

บทนำ

การจัดตั้งองค์กรการเงินชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งในการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ไม่ว่าจะเป็้องค์กรการเงินที่ตั้งขึ้นมาจากการสนับสนุนของรัฐบาล และมีการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง สถาบันการเงินชุมชน และองค์กรการเงินจัดที่ตั้งขึ้นมาจากความต้องการของคนในชุมชน เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เนื่องจากองค์กรการเงินชุมชนเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน เพื่อนำมาพัฒนาอาชีพสร้างรายได้ ลดรายจ่ายตลอดจนเป็นสวัสดิการของตนเองและครอบครัว (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2544: 1) โดยองค์กรการเงินชุมชนในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย สถาบันการเงินชุมชน และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยสถาบันการเงินชุมชนเป็นองค์กรการเงินระดับฐานรากที่พัฒนา

จากนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองและองค์กรการเงินอื่นๆ ของชุมชน ส่วนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นองค์กรการเงินที่พัฒนาจากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดของพุทธศาสนา สมาชิกใหม่ของกลุ่มสัจจะต้องให้ปฏิญาณที่จะออมเงินส่วนหนึ่งเป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้กลุ่มสัจจะออมทรัพย์นำเงินให้สมาชิกสามารถกู้ยืมได้เมื่อจำเป็น หรือเมื่อต้องการลงทุนทำกิจกรรมทางด้านอาชีพ (นภาพรณ์ หะวานนท์ และคณะ, 2550: 10) ซึ่งองค์กรการเงินชุมชนเป็นการพัฒนาระบบการเงินของแต่ละชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุน และสนับสนุนเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน และทำให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชนของตนเอง การเสริมสร้างกระบวนการพึ่งตนเอง อีกทั้งยังเป็นการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน และเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชน ทั้งการบริหารจัดการ ประสพการณ์และการพัฒนาองค์กรการเงิน

ชุมชนอย่างมีคุณธรรมและมีความเอื้ออาทรต่อกัน

จังหวัดสมุทรสาครมีบริบททางเศรษฐกิจและสังคม ที่เชื่อมโยงระหว่างภาคเกษตรกรรมกับภาคอุตสาหกรรม มีตัวอย่างองค์กรการเงินชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา คือสถาบันการเงินชุมชนต้นแบบบ้านคลองหลวง เป็นองค์กรการเงินระดับฐานรากที่นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ เพื่อเป็นแหล่งสนับสนุนทางการเงินและส่งเสริมการออมให้แก่คนในชุมชน และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้การบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2555) ส่วนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองปึกนก เป็นองค์กรการเงินชุมชนที่ระดมเงินออมจากคนในชุมชน เป็นทุนของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาอาชีพ (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองสมุทรสาคร, 2554: 2) จากความสำเร็จดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญขององค์กรการเงินชุมชนทั้ง 2 แห่งในฐานะที่เป็นต้นแบบของความสำเร็จในการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนในจังหวัดสมุทรสาคร

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษากระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน และความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบ้านคลองหลวง และบ้านคลองปึกนก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เพื่อเป็นแนวทางที่องค์กรการเงินชุมชนอื่นสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาต่อไป

คำถามการวิจัย

การพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนบ้านคลองหลวง และชุมชนบ้านคลองปึกนก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร มีกระบวนการอย่างไร องค์กรการเงินชุมชนเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจของชุมชนอย่างไร และมีเงื่อนไขใดที่สร้างความสำเร็จในการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนของชุมชนบ้านคลองหลวง และชุมชนบ้านคลองปึกนก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร
2. เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรการเงินชุมชนกับเศรษฐกิจชุมชน ของชุมชนบ้านคลองหลวง และชุมชนบ้านคลองปึกนก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร
3. เพื่อศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน ของชุมชนบ้านคลองหลวง และชุมชนบ้านคลองปึกนก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อนำมาสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

พื้นที่ในการศึกษา ประกอบด้วย ชุมชนบ้านคลองหลวง ตำบลชัยมงคล และชุมชนบ้านคลองปึกนก ตำบลท่าทราย อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เป็น 2 กลุ่ม คือสถาบันการเงินชุมชนต้นแบบบ้านคลองหลวง และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองปึกนก โดยผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่ม และสมาชิกขององค์กรการเงินชุมชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร รวมทั้งหมด 19 คน

วิธีการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการในการรวบรวมข้อมูล 2 วิธี ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ในหัวข้อสนทนากว้างๆ ที่เป็นคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure)

2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการพูดคุยและการอภิปรายเกี่ยวกับประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยยกขึ้นมาในการอภิปรายแนวคำถามที่ใช้เป็นประเด็นสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม สร้างขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นกรอบกว้างๆ ในการกำหนดประเด็นคำถาม ประกอบด้วย บริบทชุมชน การพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน เงื่อนไขความสำเร็จในการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน และความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรการเงินชุมชนกับเศรษฐกิจชุมชน

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้เป็นการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกัน จากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง (Theoretical Triangulation) ทั้งการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigation Triangulation) และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) และทำให้ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อให้ได้กระบวนการและเงื่อนไขความสำเร็จของพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะๆ ทุกครั้งที่สิ้นสุดการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน ผู้วิจัยถอดบทสัมภาษณ์และเขียนรายละเอียดของการสัมภาษณ์ออกมาทันที เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์คนต่อไป

2. ผู้วิจัยทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ว่า ข้อมูลแต่ละเรื่องมีความหมายถึงเรื่องใด ควรนำประเด็นใดมาพิจารณาบ้าง โดยอาศัยความไวทางทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) เพื่อให้การศึกษาวิจัยนี้ได้ทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง และสามารถนำมาสร้างเป็นข้อสรุปเชิงทฤษฎีในเรื่องของกระบวนการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนได้

3. ผู้วิจัยรวบรวมและแบ่งแยกข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ (Open Coding) โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีมาวางแผนเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล และนำไปสู่การสร้างมโนทัศน์ (Concepts) โดยผ่านการตีความของผู้วิจัย ซึ่งประกอบด้วย ความหมาย (Definition) และมิติ (Dimension) ของมโนทัศน์ และจัดกลุ่มของมโนทัศน์ (Categorize) เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้

4. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ออกมาสังเคราะห์และนำไปสร้างเป็นข้อเสนอ (Proposition) และข้อสรุปเชิงทฤษฎี (Theoretical Generalization) เพื่อนำไปสู่การสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ที่เกิดจากปรากฏการณ์จริงของชุมชน (Strauss & Corbin, 2008: 65)

ผลการศึกษา

1. กระบวนการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน

1.1 สถาบันการเงินชุมชนต้นแบบบ้านคลองหลวง มีจุดเริ่มต้นจากนโยบายของรัฐบาลที่กำหนดนโยบายกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท เพื่อเป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหาความยากจน โดยกระบวนการชุมชน การเรียนรู้ของชุมชน และการสร้างศักยภาพชุมชน และมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองหลวง เพื่อรองรับการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านคลองหลวงในช่วงปี พ.ศ.2544 ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจากความสำเร็จในการดำเนินงานของสถาบันและ

ความมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และจากการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านเป็นอย่างดี วันที่ 25 กรกฎาคม 2546 กองทุนหมู่บ้านคลองหลวงได้ผ่านการประเมินศักยภาพกองทุนหมู่บ้าน ในระดับ AAA และได้รับการสนับสนุนทุนเพิ่มจากสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ จำนวน 100,000 บาท มีศักยภาพและจัดอยู่ในระดับ AAA ตามวัตถุประสงค์ของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จึงได้รับประมาณขยายวงเงินกู้เพิ่มเติม

จนกระทั่งวันที่ 21 พฤศจิกายน 2550 กองทุนหมู่บ้านของชุมชนบ้านคลองหลวง ได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล และพัฒนายกระดับเป็นสถาบันการเงินชุมชนต้นแบบบ้านคลองหลวง ที่ขยายระเบียบของกองทุนหมู่บ้านสามารถทำธุรกรรมกับสมาชิกที่อยู่นอกชุมชนได้ เพื่อให้กิจกรรมของสถาบันการเงินชุมชนต้นแบบขยายตัวออกไป

โดยมีความสำเร็จในการพัฒนาคือ

ด้านการดำเนินงาน โดยจัดการการเงินตามมาตรฐานและมีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยสร้างนิสัยการออมให้แก่สมาชิกของชุมชนและเป็นแหล่งสินเชื่อของสมาชิก และส่งเสริมธุรกิจชุมชน

ด้านการส่งเสริมสวัสดิการ โดยจัดสวัสดิการแก่ชุมชนที่ทำให้คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง

ด้านการพัฒนาสังคม โดยนำความมีส่วนร่วมของชุมชนมาแก้ไขปัญหาสังคมในชุมชน

1.2 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองปักกนก มีจุดเริ่มต้นจาก ปี พ.ศ.2541 ที่เกิดปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และการชะลอการปล่อยสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ ทำให้ประชาชนในชุมชนบ้านคลองปักกนกจำเป็นต้องกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ ชุมชนจึงได้ร่วมกันในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นเพื่อลดปัญหาทางการเงิน และสร้างนิสัยการออมให้แก่สมาชิกของชุมชน

ต่อมากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองปักกนกได้ขยายกิจกรรมของกลุ่มเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของคนในชุมชนและพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ส่งผลให้จำนวนสมาชิกและขนาดเงินทุนของกลุ่มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2. ความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรการเงินชุมชนกับเศรษฐกิจชุมชน

2.1 การส่งเสริมการประกอบอาชีพ องค์กรการเงินชุมชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการประกอบอาชีพ โดยระดมเงินออมเพื่อจัดสรรเป็นสินเชื่อให้แก่สมาชิกในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ และเป็นการนำเงินทุนของชุมชนมาพัฒนาชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...บางคนที่เป็นสมาชิกบางคนไม่ได้ขายของในนั้น คือเขาจะทำพวกฟาร์มกุ้งฟาร์ม ปลาพวกนี้เวลาเขาทำ เขาจะกู้เป็นรายปี ปรับปรุงบ่อบ้างซื้อพันธุ์ปลาบ้าง มันก็ดี เพราะว่าเราตอบสนองต่อชุมชนได้เพราะพื้นที่ตรงนี้เป็นน้ำเค็ม ...”

2.2 การเปิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจ โดยจัดตลาดนัดชุมชนสำหรับสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของคนในชุมชนและขยายฐานสมาชิกขององค์กรการเงินชุมชน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...เรามีตลาดนัดชุมชนกองทุนอยู่ เป็นตลาดนัดค้าขายทั่วไป ที่นี้เป็นตลาดนัดชุมชนก็เก็บค่าลือตละ 10 บาท 20 บาท คือเรามีที่ของสาธารณะ เป็นที่ของกรมชลประทาน ค่าให้เช่าเงินก็บริหารจัดการอยู่ในนั้น...”

2.3 การต่อยอดธุรกิจชุมชน เป็นการช่วยเพิ่มผลตอบแทนจากการดำเนินงานกระจายความเสี่ยงจากการพึ่งพารายรับจากอัตราดอกเบี้ย โดยนำเงินออมของกลุ่มมาลงทุนเพื่อต่อย

อดรายได้และส่งเสริมการจ้างงานให้แก่สมาชิกในชุมชน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...แต่ว่าวันข้างหน้าก็กลัวว่าเงินสะสมมันเยอะเนี่ยะ คนกั๊กน้อย หรือว่าเงินมันโตเกินไปคนกั๊กเท่าเดิมเนี่ยะ อันนี้มีปัญหาแหละ ต้องหาวิธีตั้งกลุ่มเป็นอาชีพ ต้องให้เงินตรงนั้นไปลงทุนแล้วก่อนเม็ดเงินเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม...”

2.4 การจัดสวัสดิการชุมชน

องค์กรการเงินชุมชนมีการจัดสวัสดิการแก่สมาชิกในหลากหลายลักษณะในการนำเงินไปแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในชีวิตประจำวัน อยู่บนพื้นฐานของความต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นและลดการพึ่งพิงจากแหล่งทุนภายนอก ทั้งสวัสดิการผู้สูงอายุ ฌาปนกิจสงเคราะห์ การบูรณาการสวัสดิการชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และสามารถบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...จากที่เก็บจากสมาชิก ตายก่อน แล้วก็มียกกองทุนที่จัดงานทุกปี ตอนนั้นเวลาตาย เราหักเข้าชมรม 2,000 บาท สมาชิกที่เหลือก็เพิ่มให้ จะไปคืนสมาชิก แล้วก็ค่าดำเนินการต่างๆ เช่น พวงหรีด บางที่เราเป็นเจ้าภาพ ...”

2.5 การจัดกิจกรรมและงานประเพณีของชุมชน องค์กรการเงินชุมชนจะนำผลตอบแทนจากการดำเนินงาน เงินบริจาค มาร่วมจัดงานกิจกรรมและประเพณีของชุมชน เพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชน สร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน ความสามัคคีในชุมชน และบูรณาการความเข้มแข็งของชุมชนพร้อมกันทุกด้าน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...เงินกำไรจากการประกอบการจะนำมาจัดสรรเป็นเงินปันผล ปรับปรุงอาคารสถานที่ ค่าน้ำ

ค่าไฟ รวมทั้งทุนการศึกษา วันเด็กปีละ 40,000 - 80,000 บาท แล้วแต่ทางตำบลขอมา วันสงกรานต์จัดกิจกรรมรดน้ำดำหัวให้ผู้สูงอายุ และจัดสรรการพัฒนาชุมชน ซื่ออุปการณ์ ร่วมกิจกรรมต่อต้านยาเสพติด...”

3. เงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน

3.1 เงื่อนไขภายในองค์กร

1) การดำเนินงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยสนับสนุนให้มีการเสริมสร้างศักยภาพของคนในการพัฒนาชุมชนของตนเอง สนับสนุนการสร้างโอกาสในการพัฒนาอาชีพและการมีงานทำ มีกิจกรรมที่ตั้งอยู่บนหลักทางสายกลาง คุณธรรม และยึดหลักประสิทธิภาพ ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...แต่เดิมเราใช้ใบฝัก ใบเงินกั๊ก ทางเราพยายามประหยัด ด้วยการลดเอกสาร ใบฝักเงินโดยลงสมุดเลย ให้ทุกคนได้ทำงาน ซึ่งสามารถลดค่าใช้จ่ายด้านเอกสารปีละ 3-4 หมื่นบาท...”

2) ความเชื่อถือในองค์กร การปฏิบัติงานของคณะกรรมการกลุ่มที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และการกระจายความเสี่ยงจากการดำเนินงาน สามารถสร้างความเชื่อถือขององค์กรแก่สมาชิก และทำให้องค์กรการเงินชุมชนมีความมั่นคง ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...ถ้าชาวบ้านอยากจะมาดูตรวจสอบการทำงานของกลุ่มของเราว่า ถูกตามระเบียบอะไรหรือไม่ โปร่งใสหรือเปล่า เราจะมีประกาศรายรับรายจ่ายทุกเดือน สามารถตรวจสอบได้ตลอด...”

3) บทบาทของผู้นำและคณะกรรมการกลุ่ม ผู้นำและคณะกรรมการจะต้องสร้าง

ความเชื่อถือทางการเงินแก่องค์กรการเงินชุมชน สร้างความมีส่วนร่วมแก่สมาชิก มีการประสานงานที่ดีเพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีการพัฒนาตนเองให้เป็นแบบอย่าง และพัฒนาความรู้ความสามารถในการดำเนินการ กระจายอำนาจ และให้อิสระในการตัดสินใจ มีความเสียสละ และให้ความสำคัญต่อประโยชน์ส่วนรวม ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...ชาวบ้านเค้าจะมีภูมิปัญญาของตัวเอง เค้าเก่งกว่าเรากันนะ อย่างบางที่เราไม่เข้าใจว่าบริบทของเค้ามันเป็นยังไง แต่เค้าสามารถนำพาของเค้าไปได้...การบริหารจัดการมีความน่าเชื่อถือของคณะกรรมการต้องซื่อสัตย์ ต้องไม่ยุ่งกับเงิน บางที่กรรมการห้ามกู้ ต้องเสียสละให้สมาชิกก่อน กรรมการต้องเข้มแข็ง มีคุณธรรม จริยธรรม ...”

4) ความมีสัจจะ องค์กรต้องตั้งสัจจะในการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ และได้รับผลตอบแทนที่กำหนด โดยไม่ให้เกิดความเสี่ยงที่สูงเกินไป ส่วนความมีสัจจะของสมาชิกเป็นเงื่อนไขที่ทำให้สมาชิกมีวินัยทางการเงิน สามารถเพิ่มเงินออมลดหนี้ค้างชำระ และนำไปสู่ความมั่นคงขององค์กรการเงินชุมชน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...เพราะเราตั้งเงินปันผล ร้อยละ 4 บาท ต่อปีตั้งไว้ตั้งแต่ยังไม่ทำงาน ต้องทำงานให้ได้อย่างที่พูด ไม่งั้นเราเสียสัจจะ เพราะฉะนั้นเราจึงต้องเข้มงวด ทั้งผู้กู้ ผู้ค้าและเรื่องของการประหยัด...”

5) ความมีส่วนร่วม เป็นความผูกพันของสมาชิกที่ต้องการมีส่วนร่วมช่วยเหลือทุกขั้นตอนในกิจกรรมการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิด การลงทุน การปฏิบัติงาน การตรวจสอบและการประเมินผลการทำงาน และการรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานร่วมกันทั้งกิจกรรมทางการเงินและกิจกรรมธุรกิจชุมชน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่า

ให้ฟังว่า

“...โครงการน้ำดื่มก็เปิดโอกาสให้สมาชิกมาทั้ง 3 ระดับมาร่วมหุ้น เราก็ได้เครื่อง ได้ผลิต ก็ตั้งคณะกรรมการมาดูแล ใครจะผลิต ใครจะจำหน่าย ใครจะเป็นคนหาตลาดก็แบ่งสายกันไป ให้สมาชิกในกลุ่มช่วยกัน แบ่งกัน มีปันผลตามหุ้น...”

6) การเรียนรู้ เป็นการพัฒนาศักยภาพการมนุษย์ โดยการเรียนรู้สามารถทำได้หลายรูปแบบ ทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถ่ายทอดผ่านการสอน การเรียนรู้ผ่านศูนย์การเรียนรู้มีรูปแบบการเรียนรู้ร่วมกันโดยอาศัยหลักการเอื้ออาทรและมีกัลยาณมิตร รวมทั้งพัฒนาความคิดความเข้าใจในลักษณะของการบูรณาการเข้าด้วยกัน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...ที่นี่ต้องมีการประชุม ของพวกเรา มีประชุมบ่อยเพื่อพัฒนาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอด ทำให้กรรมการมีกลยุทธ์ในการที่จะนำไปใช้กับคนในพื้นที่ ในเรื่องของการกู้ การออม...”

3.2 เงื่อนไขภายนอกองค์กร

1) การสนับสนุนการดำเนินงานองค์กรชุมชน ประกอบด้วย การสร้างความเชื่อถือแก่องค์กรการเงินชุมชน การสนับสนุนความรู้ในการดำเนินงาน การเป็นแหล่งสนับสนุนด้านการเงิน การเป็นที่ปรึกษา และการสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินงาน และการช่วยเหลือองค์กรการเงินชุมชนที่มีปัญหาการดำเนินงาน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...กรมบัญชีสหกรณ์จะมาให้ความรู้ด้านวิทยากรในทำบัญชี ร่วมกับสำนักงานกองทุนหมู่บ้าน แล้ววิทยากรบัญชีจะอบรมร่วมกับของออมสิน บัญชีของสหกรณ์เค้าก็จะมาเสริมที่ว่าการควบคุมภายในตรวจสอบว่า เราควรทำยังไงเพื่อ

ป้องกันความผิดพลาด...”

2) การสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรชุมชนอื่นๆ ประกอบด้วย ความรู้ กำลังคน เงินทุน วัสดุอุปกรณ์ ความร่วมมือในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน และการสนับสนุนการจัดสวัสดิการของชุมชน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเล่าให้ฟังว่า

“...ทางกลุ่มให้ลงทุนให้กู้ทำโรงศพ จำหน่ายให้กับภายนอกด้วย โครงการนี้ก็เพิ่งทำได้ 10 กว่าเดือนเอง ที่เริ่มเพราะเห็นว่ามันต่อเนื่องจากผู้สูงอายุ และสามารถควบคุมสมาชิกของเราที่เป็นผู้สูงอายุ เวลาตาย ก็ไปคุยให้เอาโรงศพของทางกลุ่มเรา...”

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการสร้างทฤษฎีฐานรากที่อธิบายกระบวนการพัฒนาความเชื่อมโยงขององค์กรการเงินชุมชนกับเศรษฐกิจชุมชน และเงื่อนไขความสำเร็จในการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า

1. กระบวนการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน สถาบันการเงินชุมชนต้นแบบบ้านคลองหลวง พัฒนาขึ้นมาจากนโยบายกองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล ส่วนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองปีกนก พัฒนาขึ้นมาจากความต้องการของชุมชนที่ต้องการแก้ไขการขาดสภาพคล่องทางการเงิน ต่อมาได้ขยายกิจกรรมของกลุ่มเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของคนในชุมชนและพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนที่สมาชิกร่วมกันออมทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

และมีการจัดสวัสดิการแก่สมาชิกหลายลักษณะในการนำเงินไปแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับ Dusuki (2008) ที่พบว่าธนาคารอิสลามของคนจน มีบทบาทในการนำเสนอแหล่งเงินทุน และเครื่องมือทางการเงิน ซึ่งจะสามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของลูกค้าได้ นอกจากนี้องค์กรการเงินชุมชนยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของความต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และลดการพึ่งพิงจากแหล่งทุนภายนอก (Schreiner & Colombet, 2001: 339; สถณี อาชวานันทกุล และ ปัทมาวดี โพชนุกูล, 2556: 16-17)

2. ความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรการเงินชุมชนกับเศรษฐกิจชุมชน

ประกอบด้วย การส่งเสริมการประกอบอาชีพ การเปิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจ การต่อยอดธุรกิจชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชน และการจัดกิจกรรมและงานประเพณีของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชุกิ (2552: 30-31) ที่เสนอว่าองค์กรการเงินชุมชน จะเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชนในด้านการจัดการทางการเงิน การออมและการจัดสวัสดิการ และการผลิตสินค้าและบริการ จะช่วยให้มีการกระจายความเสี่ยงในการดำเนินงาน และ Ledgerwood & White (2006: 15) ที่อธิบายว่าองค์กรการเงินในระดับจุลภาค สามารถตอบสนองความต้องการออมของคนยากจนในประเทศได้ ช่วยลดช่องว่างของรายได้ระหว่างคนยากจนกับคนร่ำรวย และช่วยเพิ่มผลได้ทางเศรษฐกิจในการเพิ่มการผลิต และการลงทุนจากแหล่งทุนใหม่

3. เงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน

เงื่อนไขภายในองค์กร ประกอบด้วย การดำเนินงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บทบาทของผู้นำและคณะกรรมการ ความมีสำนึก ความมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และความเชื่อถือในองค์กร สอดคล้องกับ วัชรศรัณย์ ลีละวัฒน์ และคณะ (2552: 30-32) ที่อธิบายว่าสถาบันการเงินในระดับจุลภาคที่มีการบริหารจัดการแบบพึ่งตนเอง โดย

ไม่พึงภาครัฐ มีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนระบบการดำเนินงาน และมีวินัยในการบริการการเงินที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งต้องมีการควบคุมดูแลจากหน่วยงานที่มีจุดประสงค์ สอดคล้องกับเป้าประสงค์ขององค์กร มีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินการขององค์กรเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากที่สุด เช่นเดียวกับ สฤณี อาชวานันทกุล และปัทมาวดี โพชนุกูล (2556: 16-17) ที่อธิบายว่า ความมีอิสระของสมาชิกโดยการส่งเงินสัจจะเป็นการแสดงความซื่อสัตย์ของสมาชิก แลกกับการได้รับสวัสดิการจากกลุ่ม และเป็นการสร้างวินัยทางการเงิน และสามารถใช้จ่ายเงินสัจจะเป็นหลักประกันเงินกู้ได้

เงื่อนไขภายนอกองค์กร ประกอบด้วย การสนับสนุนดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชน และการสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544: 6-7) และกรมการพัฒนาชุมชน (2548: 67-68) ที่เสนอเงื่อนไขความสำเร็จภายนอกองค์กรการเงินชุมชน ประกอบด้วย 1. การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือสนับสนุน ส่งเสริม และให้คำแนะนำ ทั้งด้านเงินทุน การตลาด อุปกรณ์การผลิต การสนับสนุนด้านวิชาการ การให้คำแนะนำและคำปรึกษาในการดำเนินงานและการแก้ปัญหาของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการประสานของความช่วยเหลือและขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานอื่น ให้เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่ม และ 2. การเชื่อมโยงเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน และกิจกรรมที่ทำร่วมกับภาครัฐร่วมพัฒนาทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น การเชื่อมโยงเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และการเชื่อมโยงเครือข่ายกับกลุ่ม องค์กรต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เพื่อนำข้อดีของแต่ละกลุ่มองค์กรมาปรับใช้ในการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพและการ

พัฒนาคุณภาพสินค้าและการตลาดของกลุ่ม

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

จากเงื่อนไขความสำเร็จในการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน นำมาใช้เป็นข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ได้ดังนี้

1. การดำเนินงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชนควรยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน การพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาธุรกิจชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชน ที่ตั้งอยู่บนหลักทางสายกลาง คุณธรรม และประสิทธิภาพ มีภูมิคุ้มกันในตัว เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ที่สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลง และชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างพึ่งตนเองได้

2. ความเชื่อถือในองค์กร หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนสถานะขององค์กรการเงินชุมชนให้เป็นที่ยอมรับ และสร้างความไว้วางใจให้แก่ผู้ใช้บริการทางการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันการเงินชุมชนที่ต้องการขยายฐานสมาชิกเป็นผู้ที่อยู่นอกพื้นที่ เช่น การยกสถานะเป็นสถาบันการเงินที่มีระดับเดียวกับธนาคารพาณิชย์ เพื่อให้การบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชนเป็นไปอย่างคล่องตัว มีความเป็นมืออาชีพ สามารถสนองความต้องการทางการเงินของสมาชิกมากขึ้น

3. บทบาทของผู้นำและคณะกรรมการกลุ่ม ผู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชนต้องส่งเสริมการพัฒนาความรู้และทักษะในการดำเนินงานของผู้นำและคณะกรรมการกลุ่ม โดยการฝึกอบรม การร่วมมือกับสถาบันการเงินหลักในการให้ความรู้ รวมทั้งส่งเสริมให้องค์กรการเงินชุมชนมีการกระจายอำนาจการตัดสินใจตามหลักประชาธิปไตย เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน

4. ความมีสัจจะ คณะกรรมการบริหาร องค์กรการเงินชุมชนควรกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา องค์กรการเงินชุมชน ทั้งวิสัยทัศน์ และพันธกิจ ซึ่งเปรียบเสมือนการให้สัจจะในการดำเนินงานให้ บรรลุเป้าหมายของกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ และร่วมกับ สมาชิกในกำหนดสัจจะในการเป็นสมาชิก ที่จะ เป็นค่านิยมขององค์กรเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตาม และทำให้องค์กรการเงินชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายความสำเร็จที่กำหนดไว้

5. ความมีส่วนร่วม ผู้ที่เกี่ยวข้องกับ องค์กรการเงินชุมชนควรพัฒนาระบบการจูงใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการดำเนินงาน เช่น การ ให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็นและความ ต้องการ การสร้างความร่วมมือ การให้อำนาจในการตัดสินใจ ทั้งกิจกรรมขององค์กรการเงินชุมชน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

6. การเรียนรู้ คณะกรรมการ สมาชิก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชน ควรหาแนวทางที่จะส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับ องค์กรการเงินชุมชน และกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับ เศรษฐกิจชุมชน ทั้งการสอนงาน การฝึกปฏิบัติ การบรรยายโดยหน่วยงานภายนอก การศึกษาดูงาน เพื่อเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชุมชน

7. การสนับสนุนการดำเนินงาน องค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เช่น ธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคาร ออมสิน และภาคเอกชน เช่น ธนาคารพาณิชย์ ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กร การเงินชุมชน ได้แก่ การร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกี่ยวกับความรู้และทักษะในการดำเนินงานองค์กร ชุมชน การสนับสนุนทางการเงิน การสนับสนุน วัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์กรการเงินชุมชนที่ยังมีความเข้มแข็งไม่มากนัก

8. การสนับสนุนกิจกรรมทาง เศรษฐกิจและสังคม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ ธุรกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชน เช่น กรมการ พัฒนาชุมชน กระทรวงพาณิชย์ ศูนย์ความรู้ด้านการ ออกแบบและความคิดสร้างสรรค์ และหน่วยงาน อื่นๆ ควรเข้ามาส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ช่อง ทางการจัดจำหน่าย รวมทั้งส่งเสริมการจัดกิจกรรม ที่ส่งเสริมสวัสดิการชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2548). *กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาการผลิตกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก*. กรุงเทพฯ: บีทีเอส เพลส.
- นภาพรณี หะวานนท์ เพ็ญสิริ จีระเดชากุล และสุรวุฒิ บัดไชสง. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชุกิ. (2552). *วรรณกรรมปริทรรศน์และการสังเคราะห์ความรู้: สวัสดิการชุมชนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- วัชรศร ลีละวัฒน์ พิริยะ ผลพิรุฬห์ และบังปอนด์ รักอำนาจกิจ. (2552). *สถาบันการเงินในระดับจุลภาค: กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างบังคลาเทศ มองโกเลีย และไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา.
- สฤณี อาชวานันทกุล และปัทมาวดี โพชนุกูล. (2556). *คู่มือองค์กรการเงินชุมชน: แนวทางการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2555). *คู่มือการประเมินศักยภาพเพื่อการพัฒนากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). *รายงานการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองสมุทรสาคร. (2554). *ข่าวประชาสัมพันธ์กิจกรรมพัฒนาชุมชน*. สมุทรสาคร: กรมการพัฒนาชุมชน.
- Dusuki, A.W. (2008). Banking for the poor: The role of Islamic banking in microfinance. initiatives. *Humanomics*. 24(1): 49 - 66.
- Ledgerwood, J. & White, V. (2006). *Transforming Microfinance Institutions: Providing Full Financial Services to the Poor*. Washington, D.C.: World Bank.
- Schreiner, M. & Colombet, Hector H. (2001). From urban to rural: lessons for microfinance from Argentina. *Development Policy Review*. 19(3): 339-354.
- Strauss, A. L. & Corbin, J. M. (2008). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. 3rd ed. London: Sage Publication, Inc.